

Doorbreek productiviteit met investeringen

Nederland staat voor grote maatschappelijke uitdagingen, zoals het terugdringen van de CO₂-uitstoot of het bouwen van 100.000 woningen per jaar (Rijksoverheid, 2025). Met de oplopende geopolitieke spanningen en de onzekerheid over de Amerikaanse militaire steun is daar nu ook de acute Europese weerbaarheidsvraag bijgekomen.

Het aangaan van die uitdagingen vergt handjes, maar mede door de vergrijzing zijn die nauwelijks meer te vinden (Gaastra, 2024). De pogingen van de politiek om de arbeidsmigratie te beperken, vergroten die arbeidsschaarste nog eens. Om de huidige uitdagingen aan te gaan, zullen we dus elders mensen moeten vrijspelen. Dat vereist krimp van andere delen van de economie, of méér doen met minder mensen (Kleinknecht, 2024; Gaastra, 2025).

Productiviteitscrisis

Er zit echter weinig schot in de Nederlandse productiviteitsgroei. Dat heeft deels te maken met de afbouw van de gaswinning, zo laten Klaas de Vries en Eline van Leeuwen in deze ESB zien. Daar werd met weinig handen heel veel productie gedraaid, wat onze arbeidsproductiviteit opstuwde.

Toch moeten we onszelf niet in de put praten, stelt Barbara Baarsma. In heel Europa blijft de arbeidsproductiviteit achter ten opzichte van de Verenigde Staten (Draghi, 2024). Maar die cijfers geven deels een vertekend beeld omdat Europese landen gemiddeld genomen een veel grotere publieke sector hebben. Die sector draagt bij aan de welvaart in bredere zin, waarop Europa vaak beter scoort dan de VS (Jansen et al., 2025). Door meetproblemen wordt die welvaartsbijdrage echter niet goed gevangen in de productiviteitscijfers.

Politiek probleem

Hoewel de welvaart dus minder onder druk staat dan de productiviteitscijfers suggereren, is productiviteitsgroei wel degelijk nodig met het oog op de maatschappelijke uitdagingen. Deze boodschap lijkt het kabinet echter nog onvoldoende te hebben bereikt. Met de bezuinigingen in het hoger onderwijs en de afschaffing van het Nationale Groeifonds kort de regering juist de posten die kunnen bijdragen aan het stimuleren van de innovatie en productiviteitsgroei (Baarsma en d'Orey Neves, 2024; Gerlagh et al., 2024; Jacobs, 2024; Stam, 2024).

De bezuinigingen zijn een voorbeeld van het zwabberende productiviteitsbeleid dat Nederland voert. Dat kan ook de relatief lage private R&D-investeringen in Nederland verklaren, suggereren Jasper van Kempfen, Carine van Oosteren en Thijmen van Bree. Ze laten zien dat onze buurlanden België, Duitsland en Denemarken, die rond de eeuwwisseling net als Nederland ver achterliepen op de gestelde R&D-doelen, er met consistent beleid wel in geslaagd zijn de private investeringen op te krikken.

Het risico is bovendien dat innovatieve bedrijven omwille van de beleidsonzekerheid hun hoofdzetel verplaatsen naar het buitenland (De Jong et al., 2024). Gerben de Jong, Sander Sleijpen-Snoek en Henry van der Wiel zien

Groei Nederlandse productiviteit relatief laag door afbouw gaswinning

KLAAS DE VRIES EN ELINE VAN LEEUWEN

104

Grotere publieke sector vertekent productiviteitsvergelijking met VS

BARBARA BAARSMAN

107

AI leidt niet vanzelf tot een productievare economie

GELIJN WERNER

110

Groene innovatie vooral bij grote bedrijven in Brabant en de Randstad

RIK ROZENDAAL EN HERMAN VOLLEBERGH

114

Consistent innovatiebeleid leidt tot meer private R&D

JASPER VAN KEMPEN, CARINE VAN OOSTEREN EN THIJMEN VAN BREE

118

Nederlands R&D-beleid voor bedrijven kent te weinig focus

MARCEL DE HEIDE

122

Beperkte impact van hoofdzetelverplaatsing op R&D-investeringen

GERBEN DE JONG, SANDER SLEIJPEN-SNOEK EN HENRY VAN DER WIEL

126

Column: Durf te kiezen bij bedrijvenbeleid, te beginnen bij wie je niet steunt

ROBERT INKLAAR

129

Productiviteitsluwte met n in defensie

dat zo'n verplaatsing bij mkb-ondernemingen samengaat met een forse daling van R&D-investeringen in Nederland.

Kansen benutten

Ondanks het wispelturige beleid heeft Nederland wel de competenties in huis om productiever te worden (Balland en Boschma, 2024). Met behulp van patentdata laten Rik Rozendaal en Herman Vollebergh in deze ESB bijvoorbeeld zien dat Nederland mondiaal voorop loopt op het gebied van een aantal groene innovaties, waaronder in de bouw.

Met gerichte R&D-financiering kan de overheid die uitgangspositie versterken, betoogt Marcel de Heide. Dat levert niet zozeer méér innovaties op, maar kan toch de sleutel tot succes zijn omdat er bij innovatie vaak sprake is van een *winner takes all*-principe, waarbij de eerste met een goede oplossing hoogstwaarschijnlijk koploper blijft.

Overheidssturing is ook nodig om het arbeidsbesparende potentieel van kunstmatige intelligentie te ontsluiten, betoogt Gelijn Werner. Die techniek heeft veel potentie, maar staat of valt met verdere technologische doorbraken, bruikbaarere toepassingen en complementaire vaardigheden. Overheidsinitiatieven om met generatieve AI aan de slag te gaan, kunnen daaraan bijdragen – denk bijvoorbeeld aan een vorm als de Subsidieregeling economie, kennis en talentontwikkeling Noord-Brabant 2022 die data-analyse-advies van experts voor het mkb subsidieerde.

Maar het zou al een goed begin zijn als de Nederlandse overheid eens zou kiezen welke sectoren het niet steunt, stelt Robert Inklaar. Zo is het de vraag of overheidssteun aan sectoren met een onduidelijk toekomstperspectief, zoals de agrarische sector (Van der Ploeg, 2024) en de staalindustrie (Schellekens en Fernandez, 2025), wel verstandig is met oog op de huidige arbeids-schaarste.

Defensie kan verschil maken

Al met al lijkt de Nederlandse overheid de laatste decennia dus vooral een dubieuze rol gespeeld te hebben met betrekking tot de broodnodige productiviteitsgroei. Maar de komende jaren zou dat zo maar eens kunnen omslaan.

De huidige Europese veiligheids crisis dwingt immers tot investeringen in defensie. En juist die investeringen kunnen de productiviteit op termijn stimuleren, omdat veel militaire innovaties doorsijpelen naar de civiele sector (Erken et al., 2025). Nu nog de mensen vinden die dat potentieel kunnen ontsluiten...

Literatuur

- Baarsma, B. en F. d'Orey Neves (2024) Onderwijs belangrijkste determinant van groei arbeidsproductiviteit. ESB, 109(48375), 10–15.
- Balland, P.-A. en R. Boschma (2024) Brabant in goede positie om sleutele-technologieën verder te ontwikkelen. ESB, 109(48375), 80–85.
- Draghi, M. (2024) The future of European competitiveness: A competitiveness strategy for Europe. Rapport Europese Commissie, september.
- Erken, H., M. Every en W. Remmen (2025) The economic returns on defense R&D. RaboResearch, 15 januari.
- Gaastra, S. (2024) Nieuwjaarsartikel: Het eeuwige tekort vraagt om keuzes. ESB, 109(4829), 6–9.
- Gaastra, S. (2025) Stimuleren productiviteit peloton verhoogt welvaart én beperkt herverdeling. ESB, 110(4841), 6–9.
- Gerlagh, R., E. Keymolen, E. Postma et al. (2024) Bezuinigingen in de wetenschap bedreigen de brede basis van innovatie. Blog op esb.nu, 14 november.
- Jacobs, B. (2024) CPB moet stoppen met het negeren van de economische opbrengsten van onderwijs. ESB, 109(4837), 402–403.
- Jansen, A., P. Bothe en R. Hoekstra (2025) Europa scoort op veel domeinen van welvaart beter dan Amerika. ESB, 110(4841), 24–27.
- Jong, G. de, S. Konijn, J. Content en H. Volberda (2024) Monitor ondernemingsklimaat 2024 – Tweede meting en doorontwikkeling. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- Kleinknecht, R.H. (2024) Toekomstige welvaart hangt af van onze reactie op huidige schaarsten. Het Financieele Dagblad, 30 oktober.
- Ploeg, J.-D. van der (2024) We moeten af van het beeld dat Nederland kampioen landbouw is: het is verstikkend en houdt verandering tegen. NRC, 26 augustus.
- Rijksoverheid (2025) 2.1 Beleidsprioriteiten. Ministerie van Financiën Begroting. Te vinden op www.rijksfinancien.nl.
- Schellekens, B. en R. Fernandez (2025) Energie wordt in Nederland te duur voor staalproductie. ESB, te verschijnen.
- Stam, E. (2024) Kabinet zet Nederlands ondernemingsklimaat op het spel. Blog op esb.bu, 30 september.

RUTGER SCHILPZAND

Vakredacteur